

A LELKIISMERET SZABADSÁGA – A LELKIISMERET VÉDELME

A Szlovák Köztársaság és a Szentszék között a lelkiismereti kifogás jogának gyakorlásáról szóló meghiúsult megállapodás

SCHANDA Balázs*

1. Lelkiismeret – a krisztushívő lelkiismerete

A lelkiismereti jogok gyakorlása lelkiismeretet feltételez, és a lelkiismeret kérdése a jog számára is napjaink központi kérdései közé tartozik.¹ Szent II. János Pál pápa – a személy eredendő méltóságáról szóló korábbi filozófiai munkája, a reális perszonalizmus antropológiája alapján – a lelkiismeretet az objektív igazsághoz való ragaszkodás személyes képességének tekinti.² A posztmodern korban az igazság objektív volta is botránkyó.

„Ha most rátérünk az emberi cselekvés értelmezésére, amely a tudatos cselekvés, akkor már tudjuk, hogy ez a cselekvés, a cselekvésnek a személyhez való teljes dinamikus kapcsolódásával együtt, a tudat területén valósul meg, bár semmiképpen sem azonosítható a tudattal. A cselekvés nem csak azáltal tudatos, hogy tudatosá válik.”³

* Egyetemi tanár, PPKE JÁK.

¹ KUMINETZ Géza: A lelkiismeret mivolta és rendeltetése katolikus szemmel. *Iustum Aequum Salutare*, 2009/3. 19–51.

² Karol WOJTYLA – Ignatik GRZEGORZ: *Person and Act and Related Essays*. Catholic University of America Press, 2021. *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/j.ctv1khdqkj>

³ Karol WOJTYLA: Person and Act in Light of Man’s Dynamism. In: WOJTYLA–GRZEGORZ i. m. 90–92. *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/j.ctv1khdqkj>

Nincs ellentmondás a lelkiismeret alapvetően személyes jellege és a lelkiismeret formálása között. A Katolikus Egyház tekintélyét a krisztushívők lelkiismeretének kialakításában segítségnek tekintik:

„Ezért az Egyház tekintélye, amikor ezekről az erkölcsi kérdésekről nyilatkozik, semmiképpen nem sérti a keresztények lelkiismeretének szabadságát: egyrészt azért nem, mert a lelkiismeret szabadsága soha nem az »igazságtól«, hanem mindig az »igazságban« való szabadság; másrészt azért nem, mert a Tanítóhivatal a keresztény lelkiismeret számára nem idegen igazságot hirdet, hanem olyat, melyet a lelkiismeretnek a hitből eredően már birtokolnia kell. Az Egyház mindig és csakis a lelkiismeret szolgálatára cselekszik, segítvén, hogy ne sodródjék ide-oda a téves emberi tanítások szeleitől (vö. Ef 4,14), hogy le ne tévedjen az ember igaz javának útjáról, hanem főként a nehezebb kérdésekben biztonsággal érkezzenek meg az igazságba, és meg tudjon maradni benne.”⁴

A lelkiismeretnek személyes értékítéleteket kell biztosítania. Ez egy isteni ajándék, de „nem mentes a tévedés lehetőségétől. [...] A lelkiismeret nem tévedhetetlen bíró; hibázhat. A lelkiismeret tévedése azonban lehet egy legyőzhetetlen tudatlanság következménye, egy olyan tudatlanságé, amelynek az alany nincs tudatában, és amelyet képtelen önmaga legyőzni.”⁵ Annak tagadása, hogy mi az igaz és mi a jó objektivitása, romba dönti a lelkiismeret egész fogalmát, de az erkölcsét is, és végső soron a társadalmi együttélés alapjait kérdőjelezi meg. Egy tisztességes és erkölcsileg jó lelkiismeret tiltakozna az olyan cselekedetek ellen, amelyek eredendően ellentétesek vele.⁶

Minden embernek – és általában az emberiségnek – van lelkiismerete, amely felháborodik, ha alapvető értékek sérülnek, ha nem tartják tiszteletben az emberi nem közös törekvését, hogy „eljön egy olyan világ, amiben az emberek élvezik a szólás és a hit szabadságát és ami mentes a félelemtől és a nyomortól” – ahogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának preambuluma fogalmaz.

⁴ II. JÁNOS PÁL pápa: *Veritatis splendor* kezdetű enciklikája a Katolikus Egyház minden püspökének az Egyház erkölcstanának néhány alapvető kérdéséről. 1993. augusztus 6. (a továbbiakban: VS) 64. pont. <https://katolikus.hu/dokumentumtar/veritatis-splendor>

⁵ VS 62. pont.

⁶ FRIVALDSZKY János: *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*. Budapest, Szent István Társulat, 2013. 306.

Optimista jövőképet sugall a világháború után elfogadott dokumentum, ki-
mondva, hogy

„Minden emberi lény szabadnak és méltóságában és jogaiban
egyenlőnek születik. Értelemmel és lelkiismerettel vannak felru-
házva, és egymás iránt a testvériség szellemében kell cselekedni-
ük.” (1. cikk)

75 évvel az elfogadása után is az Egyetemes Nyilatkozat ma is közös neve-
zőnek tekinthető, amely az emberiség legjobb törekvéseinek egyedülálló kifeje-
zője. A lelkiismeret azonban nem csupán egy erkölcsi „muszáj”, de torzulhat is.
Ahogy a II. vatikáni zsinat megfogalmazta:

„Az ember lelkiismerete mélyén egy olyan törvényt fedez föl,
amelyet nem ő ad önmagának, hanem engedelmességgel tartozik
iránta, s e törvény hangja – mely mindig arra szólítja, hogy sze-
resse és cselekedje a jót és kerülje a rosszat – a kellő pillanatban
fölhangzik szívében: »ezt tedd, amazt kerüld!« Isten ugyanis
törvényt írt az emberi szívbe, melynek engedelmeskedni maga az
ember méltósága és szerinte ítéltetik meg. A lelkiismeret az ember
legrejtettebb magva és szentélye, ahol egyedül van Istennel, akinek
szava visszhangzik bensőjében.”⁷

A lelkiismeretet formálni kell, és kialakulásához elengedhetetlen a szabad-
ság. Az optimista jövőképet (minden embernek van alapvető tudása a jóról és a
rosszról) ki kell egészíteni azzal a reális megállapítással, hogy sokan valószínű-
leg nem dolgoznak a lelkiismeretükön. A lelkiismeretet a mindennapi életben
egyre inkább a hangulat és az érzések helyettesítik. A lelkiismereti szabadság
védelmének tárgya nem más, mint a lelkiismeret, egy eredendő meggyőződés,
egy szilárd erkölcsi ítélet, nem pusztán érzélem, hangulat vagy kényelmi igény.
A meggyőződés valós jellegének mutatója lehet, hogy az illető kész áldozatokat
is vállalni érdekében. Csak egy egészséges lelkiismeret képes a jogi, sőt erkölcsi
szabályok fölötti útmutatást nyújtani.⁸

⁷ *A II. Vatikáni Zsinat Gaudium et spes kezdetű lelkipásztori konstitúciója az Egyházzól a mai világban.* Róma, 1965. december 7. [a továbbiakban: GS] 16 pont
<https://www.katolikus.hu/dokumentumtar/gaudium-et-spes>

⁸ KUMINETZ Géza: A lelkiismeret a tomista bölcelet tükrében. *A Szent István Tudományos Akadémia székfoglaló előadásai*, 15., 2008. 56.

2. A lelkiismeret szabadsága

Az egyéni vallásszabadság következetesen a lelkiismereti szabadsággal együtt kerül deklarálásra. E kapcsolódásnak nem csak történeti okai vannak, de e jogok szervesen is összekapcsolódnak. A lelkiismeret fogalma ugyanakkor jogilag nem meghatározott. A polgári szolgálat bevezetéséről rendelkező törvénymódosítás miniszteri indokolása 1990-ben el is ismeri, hogy a lelkiismeret fogalmát „sem a hazai, sem a külföldi jogalkotás nem dolgozta ki,” és ehhez hozzáfűzi, hogy a „lelkiismereti ok nem korlátozható vallási motivációra. Azon a személyiség olyan belső értékrendszerét kell érteni, amellyel ellentétes magatartás az egyén lelki sérülésével és önmagával való meghasonlásával járna.”⁹ Egyes megközelítések szerint a lelkiismereti szabadság fogalma tágabb, mint a vallásszabadságé, mégpedig azért, mert az előbbi nemcsak a vallásos embereket, hanem mindenkit megillető szabadságjog.¹⁰ E megközelítés azonban már csak amiatt is kétséges, mivel a vallásszabadság joga, melynek része a vallás választásának és elutasításának joga, a „negatív vallásszabadság”, értelemszerűen megilleti a nem vallásos embereket is.

A lelkiismereti szabadság egyik megközelítése mintegy „szekuláris vallásszabadságként” az egyén identitását a vallási meggyőződéshez hasonló mélységben meghatározó, nem vallási meggyőződés választása, elfogadása, kinyilvánítása, gyakorlása, tanítása számára biztosít védelmet. Az ilyen világnézeti meggyőződés a vallási meggyőződéshez hasonlóan lehet átfogó, azonban a vallási meggyőződéssel szemben a transzcendencia elemeit gyakran nélkülözi.

A lelkiismereti szabadság másik megközelítése szerint – így a 4/1993. (II. 12.) AB határozat értelmezésében – a személyiség integritásához való jogként fogható fel, mely az egyént attól óvja, hogy az állam önmeghasonlásba kergetse, lényeges meggyőződéseivel összeegyeztethetetlen helyzetekbe hozza. Relevanciával az egyén számára elsődlegesen saját, egyéni lelkiismereti meggyőződése bír, nem pedig az, hogy milyen vallási-világnézeti közösséghez tartozik. Így hadkötelezettség esetén az Alaptörvény XXXI. cikk (3) bekezdése szerint a katonai szolgálat az egyén lelkiismereti meggyőződése okán helyettesíthető fegyver nélküli szolgálattal. Ugyanígy járhat el a munkajogi kötelezettséget, munkáltatói utasítást (pl. terhesség megszakításban való közreműködést)

⁹ Ld. a korábbi honvédelmi törvény módosításáról szóló, a polgári szolgálatot újrászabályozó 1990. évi LXXXVII. törvény javaslatának miniszteri indokolása, 2. pont; ERDŐ Péter – SCHANDA Balázs: *Egyház és vallás a mai magyar jogban*. Budapest, Szent István Társulat, 1993. 40.

¹⁰ Így az 1990. évi IV. törvény javaslatának általános miniszteri indokolása.

megtagadó munkavállaló.¹¹ Így nem a Katolikus Egyházban vagy a Jehova Tanúi közösségben való formális tagság mentesít a terhességmegszakításban való közreműködés, vagy a katonai szolgálat alól, hanem a személyes meggyőződés. A személy erkölcsi-lelkiismereti meggyőződése egyaránt alapulhat vallási meggyőződésen vagy más, nem vallási tényezőkn.

3. Konkordatárius jog Közép-Európában

Az egykori szocialista országok sajátossága, hogy a rendszerváltozást követő átmenet bizonytalanságát sok helyen a Szentszékekkel kötött megállapodások segítségével is próbálták enyhíteni, az állam és az egyház közötti viszonyt stabil alapokra helyezve. A szó szűk értelmében vett konkordátumot (tartós, átfogó és ünnepélyes megállapodást, mely ténylegesen a „konkordátum” címet viseli) egyedül Lengyelország kötött 1993-ban – majd egy teljes parlamenti ciklus után 1998-ban ratifikálták. Szlovákia alapszerződést¹² (itt 2000-ben csupán pár hét telt az aláírás és a ratifikáció között), Litvánia és Horvátország három – együttesen átfogó – megállapodást kötött, szintén a nagy millennium évében. Lettország is 2000-ben, Szlovénia 2001-ben egy-egy átfogó megállapodásban rögzítette az egyház működésére vonatkozó kérdéseket. Észtország esetében a csekély létszámú katolikus közösség helyzetét jegyzékváltásban rögzítették a felek 1999-ben. Magyarország és a Szentszék között gyakorlatias, ugyanakkor nagy jelentőségű és a jogbiztonságot valóban előmozdító megállapodások születtek.¹³

¹¹ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991, 297.; 1997. évi CLIV. tv. az egészségügyről 131. § (5) a) pont.

¹² Az „accordo” szabatos magyar fordítása szerint megállapodás. A szlovák szerzők angol nyelvű közleményeiben általában az „agreement” helyett a „treaty” fogalmat használják.

¹³ Részletesen: SCHANDA Balázs: Állam és Egyház Kelet-közép Európában három évtizeddel a demokratikus átalakulás után. *Kánonjog*, 26. (2024) 81–93.; Szabolcs Anzelm SZUROMI: Relación Iglesia – Estado: sobre los concordatos iglesia-estado en diversos países de la Europa Oriental (entre 1990 y 2019). *Folia Theologica et Canonica*, VIII. (2019) 109–120.; Szabolcs SZUROMI: Legal regulation of the religious sphere: Notes on the development of church and state relations in Central and Eastern Europe, mirrored by the recent two decades. *Iustum Aequum Salutare*, 2010/1. 211–217.; Péter ERDŐ: Rapporti giuridici tra Chiesa e Stato in Europa: Gli sviluppi degli ultimi decenni. In: BIRHER Nándor – FRIVALDSZKY János – SZILÁGYI Csaba – VERESS Gábor (szerk.): *Contemplata aliis tradere: Studia sollemnia Professori Géza Kuminet Sexagenario dedicata*. Veszprém, 2019. 97–104.

4. Szlovákia és a Szentszék megállapodásai

A szlovák alapszerződés négy további megállapodás megkötését irányozta elő, melyek közül a fegyveres erőknél szolgálók lelkipásztori ellátásáról, valamint az oktatás-kultúra kérdéseiről szóló megállapodások létre is jöttek, a gazdasági kérdéseket rendező megállapodás azonban azóta sem. Különösen érdekes a másik megállapodás, mely végül nem jött létre, azonban szövege 2006-ra elkészült: ez a katolikusok lelkiismereti szabadságát védte volna. Minden konkordatárius megállapodás egyben teológiai forrás is, és ekként ez a szöveg jogi nyelven globálisan egyedülálló foglalata azoknak a kérdéseknek, amiben az Egyház a hívők szabadságát ma fenyegetettnek és így védendőnek tartja, megadva a védelem egy lehetséges intézményes megoldását is.¹⁴

Mivel a Szentszék a nemzetközi jog alanya, a katolikus egyház legfelsőbb hatósága által megkötött megállapodások egyszerre jogi és teológiai szövegek. A Szentszék és a Szlovák Köztársaság között 2000-ben aláírt alapszerződésben a lelkiismereti kifogásról (*obiezione di coscienza*) szóló egyedülálló rendelkezés kimondja, hogy „A Szlovák Köztársaság elismeri mindenki jogát arra, hogy a katolikus egyház tanítási elveinek és erkölcsének megfelelően engedelmeskedjen lelkiismeretének.” (7. cikk)¹⁵ A megállapodás természeténél fogva csak a katolikusok jogaira vonatkozott volna, számba véve azt, hogy a katolikusok lelkiismeretét az egyház is formálja. Az Alapmegállapodás szerint a Magas Szerződő Feleknek külön megállapodást kellett kötniük, hogy meghatározzák „e jog alkalmazásának mértékét és feltételeit”. Ezt a külön megállapodást a felek hosszú tárgyalások és kompromisszumok eredményeként véglegesítették,¹⁶ azonban a heves belpolitikai vitákat váltott ki, és aláírása végül megghiúsult.¹⁷

¹⁴ Marek ŠMID: Stability Function of Bilateral Agreements Concluded Between the State and Churches and Religious Communities in Slovakia in the Field of Guaranteeing Freedom of Religion and Freedom of Conscience. *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*, vol. XV., no. 1. (2022) 329–339. <https://doi.org/10.32084/tkp.4475>

¹⁵ Marek ŠMID: On the Essence and the Meaning of Freedom of Conscience and Freedom of Religion: on Article 7 of the Basic Treaty between the Slovak Republic and the Holy See and on the Drafts of the Treaty between the Slovak Republic and the Holy See on the Right to Exercise Objections in Conscience and of the Treaty between the Slovak Republic and the Registered Churches and Religious Societies on the Right to Exercise Objections in Conscience. In: Michaela MORAVČÍKOVÁ (ed.): *Výhrada svědomí – Conscientious objection*. Bratislava, Ústav pre vzťahy štátu a cirkví – Institute for State-Church Relations, 2007. 434–486.

¹⁶ Anton CHROMÍK: Draft Treaty between the Slovak Republic and the Holy See on the Right to Exercise Objection in Conscience and Freedom of Conscience. In: MORAVČÍKOVÁ (ed.) i. m. 518–549.

¹⁷ Michaela MORAVČÍKOVÁ: Matter of Values, Church Policy and Sociopolitical Dimensions of the Non Acceptance of the Agreements on the Right to Exercise Objections in Conscience in the Slovak Republic in 2006. In: MORAVČÍKOVÁ (ed.) i. m. 367.

A megállapodás a lelkiismereti jogokat mind az egyén, mind az intézmények szintjén elismerte volna. Az egyén szintjén

„A lelkiismereti kifogáshoz való jog a következőkre vonatkozik:

- a) a fegyveres erőkből vagy fegyveres testületekben való szolgálatra, beleértve a katonai szolgálatot is,
- b) az egészségügy területén végzett teljesítményekre, különösen a mesterséges terhességmegszakítással, mesterséges vagy asszisztált megtermékenyítéssel, kísérletekkel emberi szervekkel, emberi embriókkal és emberi nemi sejtekkel való kísérletezéssel és kezeléssel, eutanázia, klónozás, sterilizálás vagy fogamzásgátlás,
- c) a nevelés és oktatás területén végzett tevékenységek [...],
- d) jogi szolgáltatások nyújtása,
- e) a munkajog és az e szerződés hatálya alá tartozó egyéb munkaügyi kapcsolatok.”

Intézményi szinten a Szlovák Köztársaság vállalni kívánta, hogy

„nem kötelezi a katolikus egyház vagy annak szervezete által alapított kórházakat és egészségügyi intézményeket művi terhességmegszakítás, mesterséges vagy támogatott megtermékenyítés, emberi szervekkel, emberi embriókkal vagy emberi nemi sejtekkel végzett kísérletek vagy azok kezelése, eutanázia, klónozás, sterilizálás, fogamzásgátlással kapcsolatos cselekmények elvégzésére, és nem teszi a katolikus egyház vagy annak szervezete által alapított kórház vagy egészségügyi intézmény létrehozását vagy működtetését a fent említett tevékenységek végzésétől függővé.”¹⁸

A lelkiismereti kifogás jogát a Szlovák Köztársaság jogrendje szerint és annak keretein belül kell alkalmazni. A Szlovák Köztársaság a lelkiismereti kifogáshoz való jog gyakorlásának terjedelmének és módjának meghatározásakor ügyel arra, hogy e jog lényegét és értelmét megőrizze. A lelkiismereti kifogás gyakorlásához való jog nem jogosítja fel a jogalkalmazót a lelkiismereti kifogással való visszaéléshez vezető cselekményekre. Visszaélés esetén az érin-

¹⁸ A tervezett megállapodás szövege: https://eurel.info/IMG/pdf/sl_obj-holysee.pdf

tett nem mentesülne a felelősség alól. A lelkiismereti kifogás gyakorlása nem veszélyeztetheti az emberi életet vagy az emberi egészséget.

Rögzíthető, hogy megfelelő értelmezés és alkalmazás esetén nem állt volna ellentétben az európai joggal.¹⁹ A megfogalmazott kritikák (így az *E.U. Network of Independent Experts on Fundamental Rights* álláspontja²⁰) meglepő és hipotetikus. A kritika központi eleme, hogy a megállapodás a nők abortuszhoz való jogának korlátozásával fenyeget, miközben dekriminalizás nem teremtett ilyen alapjogot sem alkotmányos, sem nemzetközi szinten – a tervezett megállapodással kapcsolatban megalapozott alapjogi kifogás nem emelhető, legfeljebb politikai aktivista szemmel alkotható kritika.²¹

Valójában a tervezett megállapodás a szabadságot mozdította volna elő, támpontot adva az állami jog számára, hogy megismerje a vallási aggályokat és a lelkiismereti igényeit.²² Kiegészülve más a vallási közösségekkel tervezett hasonló tartalmú megállapodásokkal mindenki szabadságát szolgálhatta volna.

A megerősítés elmaradása ellenére a Szlovák Köztársaság és a Szentszék közötti, a lelkiismereti kifogás jogáról szóló megállapodás tervezete különleges és egyetemes érdeklődésre számot tartó egyedülálló dokumentum. Számba veszi mindazokat a kérdéseket, melyek a Szentszék szemszögéből a lelkiismereti szabadság konfliktuszónájába kerülhetnek.

A felek megerősítették volna közös elkötelezettségüket „az emberi élethez, az emberi méltósághoz, az emberi testi épséghez, az emberi biológiai és lelki identitáshoz, a családhoz és a házassághoz való jog védelme mellett, hivatkozva a Szlovák Köztársaság és a Szentszék között 2000. november 24-én a Vatikánban aláírt alapszerződésben vállalt kötelezettségekre”. A kifogáshoz való jog „az emberi élet, az emberi méltóság, az emberi élet értelme, a család és a házasság

¹⁹ Robert LINDENTHAL: Relationship of the Draft Treaty between the Slovak Republic and the Holy See on the Right to Objection of Conscience, and European Law. In: MORAVČÍKOVÁ (ed.) i. m. 633–645.

²⁰ David DURISOTTO: Il progetto di accordo tra la Santa Sede e la Slovacchia per l'esercizio dell'obiezione di coscienza e le valutazioni della E.U. Network of Independent Experts On Fundamental Rights. *Statoechiése.it*, 16 Settembre 2008. <https://riviste.unimi.it/index.php/statoechiése/article/view/1118>

²¹ JAVIER MARTÍNEZ-TORRÓN – RAFAEL NAVARRO-VALLS: Protecting Conscientious Objection as a Fundamental Right. Considerations on the Draft Agreements of the Slovak Republic with the Catholic Church and with Other Registered Churches. In: MORAVČÍKOVÁ (ed.) i. m. 573–592., 594.

²² Rafael PALOMINO: Securing Freedom, Preventing Conflicts Some Thoughts on the Draft Treaty between the Slovak Republic and the Holy See on the Right to Objection of Conscience. In: MORAVČÍKOVÁ (ed.) i. m. 608–619.

tekintetében, valamint mindenkinek a joga, hogy lelkiismereti alapon szabadon tiltakozzon ezen egyetemes emberi értékekkel kapcsolatban”.

A szerződés alkalmazásában a „hit- és erkölcsstan tanításának elvei” a katolikus egyház tanítóhivatala által hirdetett elveket jelentette, a „lelkiismereti kifogás” pedig a lelkiismereti szabadság elvével összhangban megfogalmazott kifogást, amely szerint bárki megtagadhatja, hogy olyan módon cselekedjen, amelyet lelkiismerete szerint összeegyeztethetetlennek tart a hit- és erkölcsstan tanításával. A megállapodás nem törekedett arra, hogy a katolikus egyház teljes erkölcstana számára a világi jog útján érvényt szerezzen, hanem arra összpontosított, hogy a jog által szabályozott élethelyzetekben a valóban éles ütközéseket a jog és az egyéni lelkiismeret között feloldja. Szintén nem vonta volna el a katolikusok vagy más vallásúak egyéni jogait, azaz nem arról volt szó, hogy az egyéni lelkiismeretet intézményes lelkiismerettel helyettesítette volna.²³ Egy alapjog számára törekedett garanciákat biztosítani, olyan egyetemes értékekhez kapcsolva, mint az emberi élet, méltóság, a család és a házasság. Az egyezmény kizárta volna a jog visszaélészerű alkalmazását, és hozzájárult volna ahhoz, hogy a konkrét ügyekben kiszámítható, alapjogbarát döntések szülessenek.²⁴

A megállapodás a végrehajtás céljából tanácsadói státuszú vegyes bizottságot irányozott elő. A vegyes bizottság paritásos összetételű, és minden Szerződő Fél három képviselőjéből állt volna; a vegyes bizottságot évente legalább kétszer, vagy bármelyik Szerződő Fél kérésére bármikor össze kellett volna hívni. A vegyes bizottság feladatai közé tartozott volna különösen: a lelkiismereti kifogások tárgyát képező területek és konkrét tevékenységek vizsgálata, észrevételek benyújtása az általánosan kötelező erejű jogi aktusok tervezeteivel kapcsolatban, valamint a lelkiismereti kifogásokhoz való joggal és annak gyakorlásával való visszaélések megelőzésével kapcsolatos jogszabály-módosításokat eredményező kezdeményezések, továbbá a megállapodás végrehajtásának értékelése, valamint a megállapodás módosítására vagy kiegészítésére irányuló javaslatok benyújtása.

5. A meghiúsult megállapodás jelentősége

A Szlovák Köztársaság és a Szentszék között a lelkiismereti kifogás jogának alkalmazásáról szóló megállapodás tervezete egyedülálló dokumentum, átfogó

²³ MARTÍNEZ-TORRÓN – NAVARRO-VALLS i. m. 591.

²⁴ Uo. 587.

gyűjteménye mindazoknak az érzékeny kérdéseknek, melyekben az érzékeny lelkiismeret kihívásokra számíthat korunkban. Mind a katolikusok egyéni lelkiismeretének intézményes védelméről, mind a Katolikus Egyház által fenntartott intézmények védelméről rendelkezett volna. A szlovák állam a felekezeti paritás elve szerint gondoskodott volna minden más meggyőződés egyenlő tiszteletben tartásáról.

A lelkiismereti szabadság megköveteli, hogy legyenek jogaikért kiálló személyek, akik vállalják a konfliktushelyzeteket. Soha nem tudunk kimerítő listát adni azokról a kérdésekről, ahol a lelkiismeretnek elismerésre van szüksége, de a Szentszék és a Szlovák Köztársaság közötti megállapodás-tervezet azt mutatja, hogy egyfajta intézményes védelem körülírható. Az Egyház által fenntartott, elkötelezett intézmények mentességeinek védelme más szinten hasonló bátorságot igényel. Míg a közvélemény általában szolidáris az egyéni áldozatokkal, addig az intézményeket – köztük az egyházi intézményeket – egyre több támadás éri. Az egyházi fenntartású intézmények védelme mellett érvelni az alkalmazottak egyéni jogaival szemben népszerűtlen lehet. Mivel az egyre szekularizálódó társadalmi környezetben a vallások és a vallási igények iránti megértés egyre inkább csökken, a veszélyeztetett jogok erősítésre szorulnak. Hasonló hangsúlyt kell fektetni az intézmények önazonosságának védelmére is, különben elveszítik sajátos identitásukat. Az egyházi fenntartású intézményeknek jól meghatározott mentességekre van szükségük az egyenlő bánásmódra vonatkozó rendelkezések alól, hogy megőrizhessék a fenntartó vallási közösség meggyőződésén alapuló identitásukat, és arra is, hogy autonómiájukkal valóban éljenek is, és ne simuljanak be az uralkodó kultúrába. Az egyéni – vallási vagy világi – lelkiismeret szintjén jobb védelmet nyújthat a tipikus igényeket előre számba vevő szabályozás. A Szlovák Köztársaság és a Szentszék közötti, a lelkiismereti kifogásról szóló megállapodás tervezete inspirációs forrásként szolgálhat más jogalkotók számára is.